

УДК: 94(477)

А.З. ШАЙХАТДІНОВ

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ЕТНОПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)**Шайхатдінов Андрій Загітович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

У статті досліджено основні напрями та особливості реалізації державної етнополітики у Донецькій області в контексті діяльності відповідного органу обласної влади у 2000-ні рр. Розглянуто структурно-організаційні аспекти етнополітичного менеджменту на загальнодержавному та регіональному рівнях, класифіковано заходи щодо реалізації етнокультурних запитів національних меншин, визначено комплекс проблем, що знижують ефективність етнополітичного управління.

Ключові слова: етнополітичне управління, етнополітика, національність, етнонаціональні потреби, етнополітична ситуація.

В статье исследованы основные направления и особенности реализации государственной этнополитики в Донецкой области в контексте деятельности соответствующего органа областной власти в 2000-е гг. Рассмотрены структурно-организационные аспекты этнополитического менеджмента на общегосударственном и региональном уровнях, классифицированы мероприятия по реализации этнокультурных запросов национальных меньшинств, обозначен комплекс проблем, которые снижают эффективность этнополитического управления.

Ключевые слова: этнополитическое управление, этнополитика, национальность, этнонациональные потребности, этнополитическая ситуация.

The main tendencies and features of state ethnopolitics realization in Donetsk region are researched in this article within the context of the corresponding governmental body activity in 2000. Structural-organizational aspects of ethnopolitical management on the national and regional levels are considered, the measures of realization of national minorities' ethnocultural inquiries are classified. The set of problems which decrease the effectiveness of the ethnopolitical management is defined.

Keywords: ethno-political governance, ethnic policies, nationality, ethnic-national needs, ethno-political situation.

© А.З. Шайхатдінов, 2012

Постановка проблеми. Ефективне впровадження у суспільну практику законодавчих рішень, грамотне вироблення основних напрямів та засобів діяльності держави в сфері міжнаціональних відносин багато в чому залежить від наявності продуманої системи етнополітичного менеджменту, тобто постійно діючого механізму взаємодії держави і етнічних спільнот з метою координації етнополітичних процесів, реалізації прав та гарантій національних меншин. Головною ланкою цього механізму, як свідчить практика європейських держав, має бути спеціальний орган у системі виконавчої влади. Вивчення досвіду роботи таких органів на рівні наукового дослідження сприятиме об'єктивній оцінці ефективності етнополітичного управління в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне осмислення вітчизняної етнополітики має досить велику історіографічну репрезентованість. У цьому контексті слід назвати роботи провідних українських етнологів О.Майбороди [1], Ю.Римаренко [2], О.Антонюка [3], В.Євтуха [4], Л.Лойко [5], В.Рибкало [6] С.Рябошапки [7] та ін. Важливе місце в цьому доробку займають питання реалізації державної політики в сфері міжетнічних відносин. Порівняно меншою є кількість публікацій, де б розглядалися регіональні аспекти етнополітичного менеджменту. Серед них праці Т.Болбат [8] та А.Дегтеренко [9].

Мета дослідження. Висвітлення основних на-

прямів та особливостей реалізації державної етнополітики у Донецькій області у контексті діяльності відповідного органу обласної влади у 2000-ні рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні центральний орган етнополітичного управління в системі виконавчої влади було створено ще у 1990 р. під назвою Державний комітет УРСР у справах національностей. У 1991 р. його компетенцію було розширено та відповідно перейменовано на Державний комітет України у справах національностей та міграцій [7, с. 175].

Згідно зі ст.5. Закону України «Про національні меншини в Україні» (1992 р.) органом вищої виконавчої влади, що займатиметься виробленням та впровадженням державної етнополітики, повинно було стати Міністерство у справах національностей України. Воно, діючи спільно зі створеним у 1992 р. Фондом розвитку національних меншин, також мало контролювати та розпоряджатися фінансовими потоками щодо розвитку цих груп населення. Міністерство було створено у 1993 р. і проіснувало всього 3 роки. За цей період воно пройшло низку не зовсім зрозумілих структурних трансформацій. Зокрема у 1994 р. компетенцію Міністерства було поширено на сферу релігії та церкви, що, крім усього іншого, привело до зниження ефективності його роботи, і в кінцевому результаті – до ліквідації у 1996 р. [5, с. 352].

Після цього функції Міністерства було передано до поновленого Держкомнацміграції. Цей орган

також проходив і через зміни статусів, і через скорочення штату, і через ліквідацію, і через неодноразове поновлення. Все це, незважаючи на серйозну та досить демократичну правову базу, свідчить про ставлення держави до безпосередньої реалізації задекларованих гарантій в етнопонаціональній сфері певною мірою як до другорядного завдання.

У 2007 р. комітет знову включив до своєї компетенції питання релігійного життя. Зараз ця структура має назву Державний комітет України у справах національностей та релігій і очолюється Ю. Решетніковим. Фахівці з питань етнопонаціональних відносин критично оцінюють усі ці перебудови, вказуючи на неможливість налагодження ефективної роботи через постійні реорганізації [5, с. 351]. А вже кожного разу ліквідація чи перепрофілювання органу призводила до розпорошення і розмивання його функцій, до втрати кадрів, а відповідно і до втрати досвіду державницької роботи у цій сфері. Зауваження викликає і керівний склад комітету. Зокрема, газета Конгресу національних громад України «Форум націй» вказувала, що він формувався за політичними квотами і домовленостями, без належної уваги до професійної якості і компетенції працівників. Звільнення у січні 2009 р. з посади директора Департаменту етнополітики та європейської інтеграції Т. Пилипенко утвердило національні громади в думці про чистку професіональних та досвідчених кадрів [10, с. 2]. З іншого боку, не слід виключати суб'єктивність оцінок певних етнічних лідерів щодо професійності чиновників комітету.

Основним завданням комітету є участь у формуванні та забезпечення реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин, міграції, забезпечення захисту прав національних меншин України, депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну, біженців та інших категорій мігрантів, а також у сфері релігії, відносин із церквою і релігійними організаціями. Комітет також забезпечує розвиток зв'язків із закордонними українцями та їх громадськими організаціями [14].

Як бачимо, компетенція комітету охоплює коло досить різнопланових сфер – етнопонаціональні відносини; міграційні процеси; релігійне життя; контакти з українською діаспорою. При нагоді значимо, що у структурі Комітету є Департамент етнополітики та європейської інтеграції, що включає окремий відділ європейської інтеграції та міжнародного співробітництва [12]. Тобто Департамент поєднує діяльність із забезпечення прав етнічних меншин з роботою щодо європейської інтеграції, що є вочевидь різними напрямками. Зауваження експертів про недоцільність включення в сферу діяльності комітету релігійних питань (про що свідчив невдалий досвід Міністерства у справах національних меншин та релігій), знову були не почуті при черговій реструктуризації. З іншого боку, європейський досвід свідчить про цілком поширену практику поєднання релігійної та етнокультурної сфери у межах компетенції одного державного органу [16, с. 386].

Швидке розширення правової бази етнополі-

тики, що відбувалося у 1990-х рр., потребувало її адаптації на регіональному рівні. Численні трансформації центрального органу з питань етнопонаціональної сфери, звісно, не могли сприяти такій адаптації. Регіональні структури, що відповідали за питання етнополітики, багато в чому самотужки, керуючись відповідними законодавчими актами, формували і втілювали в життя механізм взаємодії влади і етнічних меншин. Це потребувало неабиякої гнучкості і виваженості. А вже нові умови сприяли інтенсивній самоорганізації меншин, артикуляції ними комплексу національно-культурних запитів у сфері освіти, культури, суспільного життя загалом. Специфічна етнічна та етномовна ситуація Донеччини зумовлювала активність російського та російськомовного загалу, який дуже прискіпливо ставився до національно-культурних проєктів нової української влади. Утім, в області, як і загалом в Україні, вдалося зберегти стабільність та безконфліктність міжетнічних відносин. Хоча протягом 1990-х рр. у структурі обласної влади не існувало окремого органу який би займався питаннями етнопонаціональної сфери, робота з етнічними громадами постійно велася по лінії управління культури, управління освіти, відділу внутрішньої політики облдержадміністрації.

У 1999 р. в Донецькій обласній державній адміністрації було створено спеціальний орган – Управління у справах національностей, міграції та релігій. Водночас було сформовано раду з питань національної та мовної політики при облдержадміністрації. Тобто дублювалася (хоча і з деяким запізненням) схема взаємодії виконавчого та радничого органів з питань етнополітики, яку було впроваджено і на загальнонаціональному рівні. (Ще у 1994 р. при профільному тоді ще Міністерстві було створено раду представників громадських об'єднань національних меншин України). Межі компетенції управління не були незмінними і трансформувалися відповідно до перетворень центрального виконавчого органу. Утім, ця відповідність не завжди була вчасною. Так, на загальнодержавному рівні сферу релігійних і церковних відносин вивели з підпорядкування структури, що займається міжетнічними взаєминами у 1996 р. (разом з ліквідацією Міністерства та відновлення Державного комітету України з питань національностей і міграції). Але створений у 1999 р. регіональний орган займався і релігійними питаннями, а розмежування етнополітичної та релігійної сфери відбулося тільки у 2002 р. Тоді управління було перейменовано на відділ у справах національностей та міграції Донецької облдержадміністрації і відокремлено в окрему структурну одиницю, на яку покладено функції щодо забезпечення етнополітичної та міграційної ситуації в регіоні. Це дійсно дозволило подолати певну розпорошеність діяльності і сконцентрувати увагу на питаннях сфери міжетнічних взаємин та відродження національних меншин у регіоні.

Склад відділу включав 5 осіб – начальник (Кузнєцова С.В.), провідний спеціаліст та три спеціалісти. Головним вектором діяльності відділу у справах національностей та міграції, структурних

підрозділів облдержадміністрації визначалися питання реалізації чинного законодавства у сфері забезпечення прав національних меншин, задоволення їхніх етнокультурних та етносоціальних потреб. Саме цей напрям посів пріоритетне місце у роботі відділу, а питання міграції не були настільки актуальними для Донецької області, щоб змістовно порівнюватися етнополітичній сфері. Така пріоритетність завдань відділу згодом позначилася і на його структурі. У 2006 р. з його компетенції було виведено справи міграцій і орган скоротив свою назву до відділу у справах національностей.

У своїй роботі відділ керувався ключовими документами законодавчої та виконавчої влади з питань етнонаціональної політики, а також безпосередньо виробляв систему взаємодії з етнічними громадами та механізми сприяння їх етнокультурному розвитку. Так, у 2002 р. відповідно до доручення Кабінету Міністрів України від 30 січня 2002 року стосовно реалізації «Комплексних заходів щодо розвитку культур національних меншин України на період до 2005 року» відділом було розроблено Комплексні заходи щодо розвитку культур національних меншин Донецької області. У 2007 р. вступила в дію нова програма, яка визначала основні пріоритети та напрями роботи до 2010 р. Основною метою як першої, так і другої комплексних програм було визначення стратегії розвитку національно-культурних надбань етносів регіону на найближчі роки, відпрацювання єдиного механізму у співпраці громадських національно-культурних об'єднань і державних установ по задоволенню культурно-просвітницьких та інформаційних потреб національних меншин області, забезпеченню належних умов щодо їх вільного етнокультурного розвитку та злагодженого співіснування [14].

Слід відзначити, що і у 2005-2006 рр., тобто у період певної невизначеності з центральним органом виконавчої влади у питаннях етнополітики та відсутності спеціальної програми роботи з етнічними меншинами, на кшталт вищезгаданих Комплексних заходів, затверджених Кабміном, регіональний відділ працював у звичному режимі.

Основне місце у діяльності відділу посідала організаційно-методична робота, що проводилася у трьох основних напрямках: налагодження та здійснення постійної комунікації з етнічними громадами та їх лідерами у вигляді нарад, консультацій, співбесід, листування тощо; допомога у проведенні культурно-просвітницьких та організаційних заходів; проведення «круглих столів» та конференцій з відповідної проблематики. Відділ був ініціатором створення об'єднання етнічних спільнот Донецької області, яке очолив О. Дингес. Це сприяло консолідації громадських об'єднань, дозволило створити більш чіткий та дієвий механізм артикуляції їх інтересів, розширило можливості діалогу з місцевою владою. Виходячи із своєї функції координації етнополітичних процесів, відділ систематично проводив наради з керівниками національно-культурних товариств області. На нарадах відбувалось обговорення поточних питань, ознайомлення лідерів етнічних громад із етнополітичною ситуацією в

області та країні, звітування відділу про результати діяльності, координація планів роботи, заслуховування питань, що хвилюють громадський загал, презентація досвіду роботи окремих національно-культурних товариств. Інтервалом 2-3 рази на рік збиралася рада з питань національної та мовної політики. До неї входили представники облдержадміністрації, зокрема заступник начальника управління юстиції, заступник директора обласної державної телерадіокомпанії, заступник начальника управління освіти тощо та керівники національно-культурних товариств. Засідання ради, як правило, були присвячені конкретній темі. Так, у червні 2004 р. відбулося засідання ради, на якому обговорювалося питання «Про роль засобів масової інформації області, періодичних видань громадських національно-культурних об'єднань у висвітленні стану етнополітичної ситуації, розвитку міжнаціональних відносин у регіоні» [15]. В умовах початку президентської кампанії з її потенційною можливістю використання брудних технологій (що, на жаль, дуже скоро підтвердилося) така нарада не просто мала сенс, а й була вкрай актуальною. При нагоді зазначимо, що ЗМІ національних меншин обрали виважену позицію і незважаючи на демонстрацію підтримки єдиного кандидата від влади, дистанціювалися від гострих та гучних дискусій з мовного питання. З іншого боку, на наш погляд, зосередившись на так би мовити «вузько-спеціалізованих» виданнях національно-культурних товариств, відділ дещо відсторонився від адекватного реагування на провокативні заяви місцевої обласної преси щодо статусу російської мови, цивілізаційно-культурного розколу між мешканцями Сходу та Заходу України, «утисків» російськомовного населення на Донеччині тощо.

Найбільш поширеним напрямом роботи стало надання організаційно-методичної допомоги в проведенні національних свят, культурно-мистецьких акцій, відзначенні пам'ятних дат. Так, відділ був безпосереднім організатором та ініціатором обласних фестивалів етнічних культур, які перетворились на традиційні і участь в яких брала більшість етнічних громад. Значними подіями в культурному житті стали фестивалі «Співдружність» (2005, 2007) та щорічне обласне свято «Джерела рідної мови». Продовжилася практика проведення фестивалю «Коло друзів», яке було започатковано ще у 1987 р. Увага до фольклорного спадку та традиційного побутування етнічних культур позначилася проведенням Міжрегіонального форуму народної творчості національних меншин «Благодина єднання», що проходив у 2004 та 2006 рр. у Тельманівському районі [16].

Подібні заходи є дуже важливими для формування міжетнічної злагоди в конкретному регіоні, адже в їх рамках відбувається компліментарний обмін етнічними цінностями та символами, діалог культур на традиційно-побутовому рівні.

Крім того співробітники відділу долучались до культурницьких акцій, що організовувалися окремими етнічними громадами. Так, традиційною стала взаємодія в рамках підготовки фестивалю грецької культури «Мега Юрти», Днів польської

культури «Польська осінь Донбасу», єврейського національного свята «Пури́м», татарського свята-фестивалю «Сабантуй», азербайджанського свята «Новруз Байрам», днів вірменської, грузинської, білоруської культури. З 2005 р. активізувалася робота з ромською громадою. За безпосередньою допомогою відділу було створено фольклорний колектив, залучено представників ромської національності до участі у фестивалях національних культур, проведено серію передач на обласному радіо про життя ромської меншини.

Іншим напрямом роботи відділу стало засідання «круглих столів», проведення наукових конференцій, семінарів з етнополітичної проблематики. Вони мали не тільки теоретичну науково-пізнавальну цінність. Участь у даних заходах відомих науковців та експертів мало забезпечувати подальшу кореляцію діяльності відділу у відповідності з рекомендаціями спеціалістів етнополітологів. Тим самим відпрацьовувалася триланкова система взаємодії науковців, чиновників і активу національно-культурних товариств.

Нарешті наукові форуми та громадські обговорення актуальних питань етнополітичної сфери сприяли більш дієвій презентації на суспільному рівні особливостей етнокультурної, етнополітичної ситуації на Донеччині і в Україні, результатів діяльності у справі збереження і розвитку етнокультурної своєрідності, донесенню до широкого громадського загалу проблем, що існують у цій сфері суспільних відносин. Серед подібних заходів слід відзначити науково-практичні конференції «Шляхи відродження національної самобутності на сучасному етапі» (2002), «Толерантність і духовність в українському суспільстві і сучасне осмислення проблем антисемітизму і ксенофобії» (2003), «Етнічні спільноти України: історія, сучасність та майбутнє» (2004), «Нації та міжнаціональні відносини в історії людства очима молодих дослідників» (2004), «Роль етнічних спільнот Донеччини в розбудові української державності» (2006), «Круглі столи» на тему: «Донбас – наш спільний дім», «Сила духовності жінки як засіб толерантності відносно різних національностей і культур» (2006), «Рома в Україні. Історія та етнокультурний розвиток циган (рома) України (XVI–XX ст.)» (2005), «Роль грузинської діаспори в розвитку та зміцненні відносин між Донеччиною та Республікою Грузія» (2005) та ін. [16].

Постійна поточна робота відділу включала консультації службовців міськ- та райвиконкомів області з приводу реалізації державної етнополітики, систематичне уточнення обласного банку даних про громадські формування національних меншин, поповнення інформаційних ресурсів відомості про етнічну ситуацію на Донеччині. З 2006 р. затвердилася практика стажування у відділі представників міст та районів Донецької області – працівників, що займаються відповідною тематикою.

Найбільш ефективна та плідна взаємодія склалася з грецькою громадою. Це не є випадковим, враховуючи рівень самоорганізації та активності грецької спільноти. У 2002–2006 рр. разом з грецькими товариствами, насамперед з Федерацією

грецьких товариств України, було проведено 39 заходів, не враховуючи тих, що характеризувалися спільною участю всіх етнічних громад (загально-обласні свята та фестивалі національних культур, конференції, «круглі столи» тощо). З єврейськими об'єднаннями було проведено 27 заходів, з польськими – 19, азербайджанськими та грузинськими – по 10, з ромськими – 9 (підрховано автором за: [17]). Звертає на себе увагу тісна координація з Союзом поляків Донбасу, адже ані за чисельністю, ані за рівнем самоорганізації польська громада не займає перші місця в області. Значною мірою це зумовлено активністю польського консульства у Харкові, представники якого часто відвідували Донеччину і зустрічалися з польською громадою за участю обласної влади.

У той самий час вражає практична відсутність взаємодії із громадськими об'єднаннями росіян. За період, що розглядається, відбулося лише два заходи безпосередньо з російськими національно-культурними товариствами. Можна виділити декілька причин такої ситуації. Серед них – слабка самоорганізація росіян, що в більшості своїй не відчувають необхідності у збереженні власної культури, яка є домінуючою на Донеччині, заплітованість існуючих російських товариств, які знаходять самовираження в політичних проектах і гаслах, психологічне несприйняття росіянами статусу етнічної меншини. З іншого боку, зосередившись на роботі з так би мовити «класичними» національними меншинами, відділ недостатньо уваги приділяє попередженню деструктивних дій деяких проросійськи налаштованих організацій, не займається відповідною пояснювальною роботою серед представників російської етнічної групи, не знаходить контактів з російською інтелігенцією Донбасу, віддаючи ці справи на відкуп політикам. З ратифікацією 15 травня 2003 р. Верховною Радою України «Європейської хартії регіональних мов та мов меншин» на обласні відділи було покладено додаткове завдання моніторингу етномовної ситуації і докладання зусиль до її кореляції у відповідності до Закону. У цій сфері відділ мав реєстраційно-консультаційні та дорадчо-рекомендаційні функції, адже питання з впровадження форм навчання мовами етнічних меншин було перш за все в компетенції освітніх структур. Спроби відділу добитися від теле- та радіокомпаній розширення мережі мовлення мовами меншин успіху не мали [18].

Основні регіональні проблеми в сфері задоволення етнополітичних потреб є відлунням загальнодержавних. Так, співробітники відділу неодноразово зазначали невідповідність чинного законодавства умовам і вимогам сьогодення, вказували на необхідність внесення ряду істотних змін до законодавчих актів, що регулюють права національних меншин. Зокрема, прискорити прийняття нової редакції Закону «Про національні меншини в Україні», привівши його положення в повну відповідність з Рамковою Конвенцією Ради Європи «Про захист національних меншин» та іншими міжнаціональними документами. Для реалізації на практиці міжнародних норм, які регламентують захист прав і свобод національних меншин в Україні, необхід-

ні відповідні зміни в законі України про вибори народних депутатів і органів місцевого самоврядування, із закріпленням права національно-культурних об'єднань всеукраїнського рівня щодо висунення своїх кандидатів на виборах до Верховної Ради України й органи місцевого самоврядування. На жаль, прийняття цих рішень мало залежить від місцевих органів етнополітичного менеджменту. В умовах байдужості законодавця невирішеність цих питань не тільки знижують якість та результативність роботи, але негативно впливають на імідж і авторитет державних структур на місцях. Так, з 2002 р. відділом регулярно проводилися наради з керівниками національно-культурних товариств, де обговорювалися різні проекти нових законів про національні меншини, про концепцію державної етнополітики тощо. Висловлювалися пропозиції, аргументувалися різні точки зору, але це не мало жодного практичного втілення. В таких умовах етнічні громади стали сприймати дискусії навколо відповідних питань просто балаканиною.

Традиційно актуальною була проблема фінансування задоволення етнокультурних потреб. Коштів, що надходили з державного бюджету, було недостатньо. Обласні та місцеві бюджети в міру можливостей виділяли фінансові ресурси. Так, на 2003 р. було передбачено кошторис у сумі понад 180 тис. грн., а виділено всього 32 тис. грн. Крім того, у 2002 р. вперше в обласному бюджеті були передбачені кошти на діяльність національно-культурних товариств у розмірі – 50 тис. грн., але виділено лише 21,3 тис. грн. У 2004 р. на проведення культурно-освітніх, інформаційних заходів щодо розвитку та зміцнення міжнаціональних відносин у регіоні з обласного бюджету було виділено 90 тис. грн., у 2005 р. – 100 тис. грн., у 2006 р. – 65 тис. грн. Для порівняння: тільки потреби на виконання положення Хартії регіональних мов та мов меншин склали в 2005 р. – 307 тис. грн., у 2006 – 342 тис. грн. Загалом відрахування з обласного бюджету на потреби етнічних меншин Донеччини у 2005-2006 рр. склали 165 тис. грн., з державного – 210,5 тис. грн. [19].

Саме відсутність фінансів заважає реалізації не тільки заходів окремими етнічними громадами, але й ініціатив обласного рівня, спрямованих на задоволення потреб всіх етнічних меншин регіону. Серед них – нездійснені досі проекти Центру національних культур та єдиного друкованого органу національних меншин області. Утім, слід зазначити, що відділ міг би спрямувати зусилля на залучення позабюджетних коштів на проведення культурно-просвітницьких заходів або ж здійснювати допомогу у цьому пошуковій етнічним громадам. На сьогодні це є справою виключно самих національно-культурних товариств і її успіх залежить від знаходження спонсорів, як правило, серед установ етнічної батьківщини.

Гостро стояла проблема забезпечення приміщеннями громадські об'єднання етнічних меншин. Згідно з розпорядженням Президента України 2001 р. національно-культурні товариства повинні мати пільгові умови сплати за оренду та оплати комунальних послуг. Але механізм надання цих

пільг не розроблений, внаслідок чого утримання приміщень для функціонування об'єднань є доволі проблематичним. Хоча, згідно з оцінкою Держкомнацрелігій України, Донецька область є одним з лідерів за кількістю товариств, що мають місце для діяльності. Так, у 2002 р. із 94 зареєстрованих товариств 8 мали приміщення у власності, 18 – орендували, 30 – користувалися на безоплатній основі, 38 – не мали місця для проведення заходів. У 2004 р. із 116 національно-культурних товариств забезпечені власними приміщеннями 71 громадське об'єднання, з них: передані у власність – 15, в безоплатне користування – 28 і 28 – на правах оренди. Проте 47 формувань національних меншин області не мали приміщень для можливості реалізації своїх культурно-освітніх та інформаційних потреб. У 2006 р. вже майже 60 % громадських національно-культурних товариств забезпечені приміщеннями (власність товариства – 23, на умовах безоплатного користування – 32, на умовах оренди – 28). Не мали приміщення 62 товариства, втім, за свідченням співробітників відділу, в разі необхідності їм завжди надаються приміщення та створюються належні умови для проведення культурно-освітніх заходів [20].

Слід відзначити, що зростання кількості національно-культурних товариств йшло такими швидкими темпами, що навіть при гіпотетичній ситуації акцентування основної уваги і фінансових потоків саме на справу надання їм приміщень стовідсоткового успіху навряд чи можна було б досягти. Адже у 1989 р. в області діяли 8 громадських формувань, у 1995 р. – 30, у 2002 р. – 94, у 2004 р. – 116, а в 2007 р. – вже 148 [21]. На фоні цих цифр досить незрозумілим було намагання відділу сприяти утворенню нових національно-культурних товариств, адже кожна етнічна група, на наш погляд, вже на початку 2000-х рр. мала достатні інституційні можливості для задоволення своїх потреб [22]. Станом на перше півріччя 2009 р. у Донецькій області функціонують 158 громадських об'єднань національних меншин [23].

На наш погляд, недостатньо відпрацьований механізм протидії нагнітання міжнаціональної напруги, якщо мова йде про статус російської мови, чи то реакцію на українізаторські ініціативи центральної влади. Так, у період передвиборчих кампаній 2002 р., а особливо 2004 р. відділ не зміг (чи не забажав) щось протиставити розпалюванню пристрастей з приводу мовного питання та регіональних розбіжностей. Зосередившись на традиційній роботі з національними меншинами, влада залишила без відповіді та реакції гострі виклики та провокаційні і відверто українофобські заяви, що лунали зі сторінок обласної преси. Утім, враховуючи настрої і позицію обласної влади та регіональних еліт така поведінка не є дивною.

Незважаючи на постійне піклування щодо поповнення інформаційних ресурсів з життя етнічних громад, присутність етнокультурної проблематики в інформаційному просторі Донеччини є замалою. Діяльність відділу лише останнім часом стала більш-менш регулярно висвітлюватися на сайті Донецької ОДА і пов'язане це, вочевидь, із

реструктуризацією відділу (див. докладніше нижче – А.Ш.). WEB-сторінка на сервері обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н.К. Крупської історії та культури етносів, що мешкають на території регіону, містить змістовні відомості, але не поповнюється останніми новинами. Щоправда, у 2006 р. відділ випустив буклет «Національні барви Донеччини», в якому розповідається про діяльність національно-культурних товариств області.

Відсутність в апаратах райдержадміністрацій та виконкомів міських рад відповідних структурних підрозділів або спеціалістів з питань, що входять до компетенції відділу у справах національностей облдержадміністрації, часто зумовлює зосередження етнополітичного менеджменту в обласному центрі.

У 2009 р. структура етнополітичного управління у Донецькій області зазнала серйозних змін. Відділ у справах національностей реорганізовано і об'єднано із управлінням зв'язків із громадськістю. Зараз орган має назву «Головне управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій облдержадміністрації». Постає питання доцільності подібного реформатування, адже справа роботи із національними меншинами може загубитися в інших напрямках діяльності управління. Значно скорочено склад Ради з питань етнополітичної політики при Донецькій ОДА. Замість 39 членів тепер вона нараховує 16 осіб. До складу ради не увійшло жодного представника грецької, польської, азербайджанської громади, що викликає питання щодо її репрезентативності. Не

має в Раді і представника управління освіти [24]. Час повинен показати доцільність подібних нововведень.

Висновки. Загалом, в області склалася досить дієва система відносин регіональної влади та етнічних громад, що в цілому забезпечує безконфліктний, інтегративний тип розвитку міжнаціональної взаємодії. І це є найважливішим досягненням, що стало можливим завдяки виваженим підходам в етнополітичній політиці як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Здійснюючи постійну комунікацію з етнічними громадами та їх лідерами, допомогу у проведенні культурно-просвітницьких та організаційних заходів, проведення «круглих столів» та конференцій з етнополітичної проблематики регіональна влада формує активний діалог із етнічними меншинами, сприяє вирішенню найбільш гострих питань їх життєдіяльності.

Утім, недосконалість і певна застарілість законодавчої бази з питань етнополітики, постійні зміни у структурі центрального державного органу етнополітичного управління, брак фінансових ресурсів та недостатня дієвість у пошуковій нетрадиційних позабюджетних їх джерел, відсутність сучасної технологічної бази інформаційного забезпечення етнополітичної діяльності, не відпрацьованість механізму протидії нагнітанням міжетнічної напруги у період передвиборчих кампаній та відсутність плідних контактів із об'єднаннями росіян області знижують ефективність етнополітичного менеджменту в регіоні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Майборода О. Етнополітична ситуація в Україні: регіональний вимір [Текст] / О. Майборода // Сприяння поширенню толерантності в поліетнічному суспільстві. – К.: Фонд «Європа XXI», 2002. – С. 9-40.
2. Римаренко Ю. Національний розвій України: проблеми і перспективи [Текст] / Ю. Римаренко. – Л.: Юрінком, 1995. – 272 с.
3. Антонюк О. Формування етнополітики української держави: історичні та теоретико-методологічні засади [Текст] / О. Антонюк. – К.: Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, 1999. – 284 с.
4. Євтух В. Етнополітика в Україні: політологічний та культурологічний аспекти [Текст] / В. Євтух. – К., 1997. – 216 с.
5. Лойко Л. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність [Текст] / Л. Лойко. – К.: Фоліант, 2005. – 634 с.
6. Ребкало В. Етнополітичні процеси в сучасній Україні: досвід, проблеми, перспективи [Текст] / В. Ребкало, М. Обушний, О. Майборода. – К., 1996. – 234 с.
7. Рябошапко Л. Правове становище національних меншин в Україні (1917-2000) [Текст] / Л. Рябошапко. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 483 с.
8. Болбат Т. Національне питання у діяльності організацій КПУ на Сході України у 1989 році (на матеріалах Донецької, Луганської, Харківської областей) [Електронний ресурс] / Т. Болбат – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nsid/2008_15_16/08bolbat.htm
9. Дегтеренко А. Етнополітичний аспект життєдіяльності територіальних громад Українського Північного Приазов'я [Текст] / А. Дегтеренко. – Маріуполь, 2008. – 208 с.
10. Форум націй. Газета Конгресу національних громад України [Текст]. – 2009. – № 1 (80). Січень. – С. 2.
11. Положення про Державний комітет у справах національностей та релігій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scnm.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=45398&cat_id=45327
12. Структура Державного комітету України у справах національностей та релігій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scnm.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=45682&cat_id=42185
13. Кашкин А. Евростандарт и украинская правовая реальность национальных меньшинств [Текст] / А. Кашкин // Этнические сообщества Украины: история, современность, будущее. Сб.ст. / Под ред. А. Дынгеса, С. Кузнецовой. – Донецк, 2006. – С. 386.
14. Комплексні заходи з реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин та розвитку культур національних меншин Донецької області на період до 2010 року [Текст] // Поточний архів Головного управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій Донецької облдержадміністрації. – 2007.
15. Довідка про заходи відділу у справах національностей та міграції Донецької облдержадміністрації [Текст]. – 2004.
16. Інформація про хід виконання Комплексних заходів щодо розвитку культур національних меншин Донецької області на період до 2005 року. – 2002-2005 рр.; Інформаційно-аналітичні довідки про етнополітичну ситуацію в Донецькій області та роботу відділу у справах національностей та міграції Донецької облдержадміністрації. 2004 р., 2005 р., 2006 р.
17. Інформація про хід виконання Комплексних заходів щодо розвитку культурно-національних меншин Донецької області на період до 2005 року. – 2002-2005 рр.; Інформаційно-аналітичні довідки про етнополітичну ситуацію в Донецькій області та роботу відділу у справах національностей та міграції Донецької облдержадміністрації. 2004 р., 2005 р., 2006

- р.; Довідки про заходи відділу у справах національностей та міграції Донецької облдержадміністрації за 2002-2006 рр. / Поточний архів Головного управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій Донецької облдержадміністрації.
18. Інформація щодо виконання положень Європейської хартії регіональних мов та мов меншин на території Донецької області [Текст] // Поточний архів Головного управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій Донецької облдержадміністрації. – 2007.
19. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо питань фінансової підтримки діяльності національно-культурних товариств області. 2002-2006 рр. [Текст] // Поточний архів Головного управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій Донецької облдержадміністрації.
20. Інформація про хід виконання Комплексних заходів щодо розвитку культур національних меншин Донецької області на період до 2005 року. – 2002-2005 рр.; Інформаційно-аналітичні довідки про етнополітичну ситуацію в Донецькій області та роботу відділу у справах національностей та міграції Донецької облдержадміністрації. 2004 р., 2005 р., 2006 р., 2007 р. [Текст] // Поточний архів Головного управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій Донецької облдержадміністрації.
21. «Про хід виконання заходів щодо підтримки діяльності національно – культурних товариств, затверджених Розпорядженням Президента України від 21.09.2001» [Текст] : Довідка // Поточний архів Головного управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій Донецької облдержадміністрації. – 2007.
22. Етнополітична ситуація в Донецькій області та робота відділу у справах національностей управління у справах національностей і релігій головного управління взаємодії з громадськістю та у справах національностей і релігій облдержадміністрації за перше півріччя 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donoda.gov.ua/main/ua/publication/content/4158.htm>
23. Про внесення змін до розпорядження голови облдержадміністрації від 20.09.2006 № 451 «Склад ради з питань етнополітичної політики при облдержадміністрації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donoda.gov.ua/main/ua/catalog/item/383.htm>